

(ע"ב) 'בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה – לחיים ניתן ולא להישבון' – יש לפרש, אם הנשך ניתן להשבון מדוע לא יחיה הלא תיקן האיסור בחזרה (עפ"י שפת אמת).

ומשום בל תקטירו כולו ומשום בל תקטירו מקצתו...'. פשט הלשון משמע שאם הקטיר כל אבריו, עובר [ולוקה] משום שני שמות. ומכאן הקשו על אביי (להלן ז): שלא אמר כן (וצ"ע בפירוש רבנו גרשום ששינה לשון הברייתא).

ובזה מובן מדוע הוצרכו שני לימודים, על כולו ועל מקצתו, והלא בכל מקום אין הקטרה פחותה מכזית והרי עובר בכל כזית שמקטיר – אלא שלולא קרא נוסף הוה אמינא שאם מקטיר כולו אינו לוקה אלא אחת, וגילה הכתוב שכשמקטיר כולו לוקה שנים, שהקטרת מקצת לאו אחד והקטרת כולו לאו נוסף (עפ"י שפת אמת).

'טעמא דכתב רחמנא לה' הוא דלא מייתי שעיר המשתלח, הא לא רבי קרא לה' הוה אמינא שעיר המשתלח בעל מום שפיר דמי, מכדי אין הגורל קובע אלא בדבר הראוי'. רש"י פרש הקושיא למה לי קרא. ויש לעיין הלא צריך קרא לומר שיש אזהרה בדבר ולוקה לרבא על דעבר אמימרא דרחמנא הגם שלא חל הגורל [וכמו שהקשו לעיל על רבא שמקדיש בע"מ בדין היה שלא עשה כלום, ואעפ"כ אזהר רחמנא]. ונראה שכיון שאין הגורל קובע דבר שאינו ראוי, א"כ אין כאן מעשה הקדשה כלל, ואין סברא שיהא מוזהר על מעשה הטלת גורל שאינו כלום, וא"כ אין אפשרות מעשית לאזהרה זו וקרא ל"ל. אך צ"ע שמא בא להזהיר על הקדשתו שלפני הגורל, שכבר אז נתקדש השעיר (ע' יומא סב): וצ"ל שכיון שהגורל אינו קובע, לא מסתבר שבא הכתוב לאסור הקדשה כזו שלא תהא ראויה לגורל (וע"ע בשפת אמת; חדושים ובאורים).

דף ז

והא נפקא ליה מעל המזבח? אורחיה דקרא דמשתעי הכי' לומר 'על המזבח', ולא לדרשה בא (רבנו גרשום. וע' חדושים ובאורים).

'לשנא אחרינא... ואלא לא תקריבו דמעוך למאי אתא – מפקינן לבמת יחיד'. יש לפרש במה תלוי חילוק הלשונות, האם צריך לימוד מיוחד לבמת יחיד – האם במת יחיד צריכה שתהא 'מזבח', או כשרה אף על הסלע וכד'; לפי לשון ראשונה צריכה 'מזבח' הלכך נכללה הבמה בכתוב ואשה לא תתנו מהם על המזבח ואין צורך לריבוי מיוחד. ולפי הלשון השניה צריך לרבות במת יחיד שאין בה דין 'מזבח'. וכבר נחלקו בזה תנאים בזבחים קח [ופסק הרמב"ם כרבי יוסי שצריך 'מזבח' ולכך נקט כאן כלשון ראשונה] (חדושי ר' מאיר שמחה).

'שמא לא שנינו אלא בתם שנעשה בעל מום ועובר...' יש מפרשים שהמום עובר ומתרפא, וכיון שכך חלה עליו קדושת הגוף (כדתנן בבכורות יד.) הלכך חייב משום בל תקדישו ובל תשחטו, אבל מקדיש בעל מום קבוע שמא לא עבר, שלא הזהירה תורה אלא למזבח וזה לא חל הקדשו למזבח (כן הביא בחזו"א לא, א מהשיטמ"ק. וכבר העירו שלפנינו אינו נמצא בשיטה. וע"ע חו"ב).

(ע"ב) 'זמנין אף בלא תעשה שנאמר וידבר ה' אל משה לאמר – לימד על הפרשה שהיא בלאו דברי רבי יהודה... דכתיב לאמר – לא נאמר בדברים...'. וכתבו ראשונים שזהו כלל בכל מקום שנאמר 'לאמר' ויש שם לאו הבא מכלל עשה, שעובר גם בלאו (מובא בשיטמ"ק כאן. וכ"מ בתוס' פסחים מב. ועתוס' מנחות נא: ד"ה אף כאן).

'המעלה אברי בעלי מומין לגבי מזבח, אמר רבא... אביי אמר (כצ"ל) אין לוקין על לאו שבכללות. הרמב"ם (בספר המצוות ל"ת צד) החליף הגרסה, לרבא אין לוקין על לאו שבכללות ולאביי לוקין, כפי שנמצא בכמה מקומות בש"ס שנחלקו בדבר זה (ע' פסחים מא; נויר לה: ב"מ קטו: מנחות נח:), וקיימא לן אין לוקין על לאו שבכללות, ואעפ"י שהעלו בסוגיתנו דברי האומר 'אין לוקין' בתיובתא מכח הברייתא – אנו פוסקים כן, שהרי מחלוקת תנאים היא במקום אחר וקיימא לן בכל מקום הלכה כרבא כנגד אביי (עפ"י כסף משנה איסורי מזבח א, ד).

ואולם דעת הרמב"ן (בסמ"צ סוף שורש תשיעי) והרשב"א (בתשובה ח"א קמא) שאמנם בשאר מקומות הלכה שאין לוקין על לאו שבכללות, אבל כאן לוקין. וזו לשון הרשב"א: 'שאלת הא דקיימא לן לאו שבכללות אין לוקין עליו והלא מחלוקת אביי ורבא הוא, אביי אמר אין לוקין ורבא אמר לוקין, בנא ומבושל וזג וחרצן... והא לא קיימא לן כאביי אלא ביע"ל קג"ם, ואולי נתחלפו הנוסחאות, וכן נמצאת לרב רבינו משה ז"ל בעיקר התשיעי מספר המצוות.

תשובה: בכל הספרים שלנו נשתבשה הגירסה, מקומות ששנו שם בדאביי אין לוקין ובדרבא לוקין, בפסחים ובב"מ בשילהי המקבל ובנוזיר בהפך... ומ"מ לכל הגירסאות הלכה כדברי האומר אין לוקין. ומיהו הדברים עתיקים שענין לאו שבכללות בגמרא אין כולו על צד אחד אלא יש שכולן מודים בו שאין לוקין עליו, כאותו האמור בסנהדרין בפרק ארבע מיתות גמרא המגפף והמנשק, ויש שלוקין עליו כדעת רבה בפרק ראשון של תמורה גבי המעלה אברי בעלי מומין לגבי מזבח, ויש שנחלקו בהן אביי ורבא בנא ומבושל וזג וחרצן ורחים ורכב ואחרים... והלכה בהן כמי שאומר אין לוקין...'. (וכן האריך לבאר בתורי"ד בפסחים מא. וע"ע בספר הישר, חלק החדושים תקלד; שו"ת הרדב"ז ח"ה א'שפת א'תפה).

'בכור מוכרין אותו תם חי... לא שנו אלא בזמן הזה הואיל ואית ליה לכהן זכיה בגוויה... אבל בזמן שביית המקדש קיים כיון דתם להקרבה הוא דקאי אין מוכרין אותו תמים חי. אף על פי שהבכור ניתן לכהן מחיים וזכה בו הכהן, אין זו אלא זכיה קלושה, לענין זה שאין הבעלים יכול ליתנו כעת לכהן אחר [וגם לענין זה שמעתה אין הבעלים ממירים בו], אבל כל שלא הוקטרו האימורים בעצם לא זכה בו הכהן משלחן גבוה. [ונראה שכמו כן לענין חטאת ואשם, אם ניתנו מחיים לבית אב מסוים, זכו בו לענין זה שאין הבעלים יכולים להעבירם לבית אב אחר] (עפ"י מקדש דוד קדשים יד, ג. ע"ש. וע"ע חדושים ובאורים).

'איתיביה רבא לרב נחמן: מוכרין אותו תמים חי, חי אין שחוט לא, אימת אילימא בזמן הזה מי איכא תם שחוט, אלא פשיטא בזמן שביית המקדש קיים. הקשה רעק"א מאי קושיא, שמא הכי קתני, יש ואתה מוצא שמוכרים אותו חי דהיינו בזמן הזה, אבל שחוט לעולם אין מוכרים, לא בזמן הזה שאין תם שחוט, ולא בזמן הבית משום ביזוי קדשים [שלא מצינו שנחלק רב נחמן על סברא זו].

ונראה שהנחת רבא היתה שהמשנה נשנתה בסתמא רק לפי המצב בהווה; או שהיא משנה קדומה מזמן הבית או שנשנתה לאחר החורבן [אלא אם כן מפורש במשנה 'בפני הבית ושלא בפני הבית']. ודייק רבא שאם כר"ג שנשנתה בזמן הזה, א"כ לא היה למשנה לומר בנוסח כזה הבא ללמדנו הלכה על זמן הבית.

המעלה אברי (/ אמור') בעלי מומים לגבי מזבח; אמר רבא: עובר משום בל תקטירו כולו ומשום בל תקטירו מקצתו. אביי אמר: אין לוקים על לאו שבכללות (אלא לוקה אחת. רש"י ותוס' עפ"י הגמרא). והשיבו על אביי מהברייתא.

א. כן הגירסה לפנינו [ויש גורסים 'רבה' במקום 'רבא']. ואילו הרמב"ם החליף הגירסה ופסק שאין לוקין אלא אחד, כרבא (איסורי מזבח א, ד ובכס"מ; ספר המצוות ל"ת צד). ודעת הרמב"ן (בהשגות לסהמ"צ סוף שרש ט) והרשב"א (בתשובה קמא) שהלכה שלוקין משום כולו ומשום מקצתו.
ב. כתב בספר מקדש דוד (קדשים ה, ב) שלדברי רבי עקיבא (בזבחים פד.) שבעלי מומין שעלו על המזבח לא ירדו, צריך לדחוק שאין חייב משום הקטרת בעלי מומין אלא כשזרק מהרצפה על המזבח, אבל אם העלה דרך הכבש, הלא מיד כשהגיע לכבש קלטו המזבח ושעון הקטרה, ושוב א"א לחייבו על ההקטרה, ועל ההעלאה לכבש א"א לחייבו משום בל תקטירו שאין זו בגדר 'הקטרה'.

מבואר בגמרא (בל"א) שאזהרת בעל מום קיימת אף בבמת יחיד (וערש"י ורש"י זבחים קכ. מקדש דוד קדשים כ, ג. וע"ע בכורות יד:), וכן בקדשי נכרים (וע' מנחת חינוך רצב שדייק מלשון הרמב"ם שעובר בזה בכל הלאוין שיש בשל ישראל).

ב. רבא אמר שהמקדיש בעל מום לדמי נסכים לוקה משום ביזוי קדשים שהניח התמימים והקדיש בעלי מומים. וכן הביאו לסייע מהברייתא ופרשו שנחלקו בזה התנאים; לתנא קמא לוקה, בין בנדר בין בנדבה (נדבה... ולנדר לא ירצה), ולרבי אין לוקה אלא בהרצאת גופו, כלומר שהקדיש לגופו להיקרב (אבל הקדיש לדמים, לעולה או לנסכים – אינו לוקה לדעתו. עפ"י שטמ"ק אות לו. וע' חו"ב).

כמו כן המקדיש בהמה טמאה או נקבה לעולה – לוקה כמקדיש בעלי מומין, הגם שהקדישה לדמיה (תוס'). ויש שהקשו על מקור חידוש זה (ע' רש"י; יהגה האריה; חדושים ובאורים להלן יט: וע"ע גלינות קה"י כ.).

ולבדק הבית מביאים בעל מום (ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אתו ולנדר...).

דין המתפס תמימים לבדק הבית – לעיל ה-ו.

דף ז

ט. האם הכהנים ממירים בחטאת ובאשם ובבכור? האם הבעלים ממירים בהם?

אין הכהנים ממירים אלא בשלהם (– בקרבנות שהפריש הכהן לעצמו, או בבכור שנולד לו. רש"י, רמב"ם), אבל לא בחטאת ולא באשם. בבכור [בחוצה לארץ, שאינו עומד להקרבה. ה:] נחלקו תנאים; לדעת רבי עקיבא (ורבי אלעזר ברבי שמעון בברייתא ה:) אינם ממירים, כחטאת וכאשם (והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, היכן קדושה חלה עליו – בבית בעלים, אף תמורה בבית בעלים). ולדעת רבי יוחנן בן גוריון (וכן ת"ק בברייתא) ממירים מפני שהכהנים זוכים בו בחייו.

לדברי רב נחמן שבכור בזמן הבית אין בו זכיה לכהנים עד הקרבתו, פרשו בגמרא (ה:) שלא נחלקו התנאים אלא בבכור בחוצה לארץ שאינו עומד להקרבה [אף על פי שאם בא ייקרב לדעת רבי שמעון], אבל בארץ לדברי הכל אין הכהנים ממירים.

הלכה כרבי עקיבא שאין הכהנים ממירים בבכור (רמב"ם תמורה א, ט. ע' לח"מ בכורות א, יז).
הבעלים ממירים בקרבן שלהם, בין בחטאת ואשם, בין בבכור בבית בעליו.

דפים ז - ח

י. א. האם ראוי הכהן למכור בכור בהמה טהורה, בכור תם ובעל מום, חי ושחוט?
ב. בכור בהמה שנוולד לאדם שהוא ספק כהן ספק ישראל, מה דינו?
ג. בכור בהמה שבעיר הנדחת, האם נהרג עם שאר בהמות העיר?
ד. הכופר בחברו בבהמת בכור שהפקיד אצלו, ונשבע על שקר והודה – האם חייב בקרן וחומש ואשם כשאר כופר בפקדון?

א. שנינו: בכור, מוכרים אותו תם – חי (אבל לא שחוט, שבזיון קדשים הוא לעשות סחורה בדבר שקרב ממנו למזבח. רש"י. ומסתבר שגם ר"נ שמעמיד המשנה בזמן הזה מודה לדין זה הגם שאינו מבואר במשנה. ע' רעק"א), ובעל מום – חי ושחוט. [ומקדשים בו את האשה].

לדברי רב נחמן אמר רבה בר אבוה, דוקא בזמן הזה הכהנים מוכרים אותו תם מפני שאינו עומד להקרבה, אבל בזמן שבית המקדש קיים, כיון שעומד להקרבה אין מוכרים אותו שאין לכהנים זכיה בו אלא מהקטרת אימורים ואילך (רש"י). ורבה הקשה על כך מכמה מקומות, ותרצו את כולם.

מבואר מהגמרא (וכן מפורש בתוס' ב"ק יב: ד"ה בבכור. אבל ברמב"ם לא הובא) שגם בכור בזמן הבית ובחול"ל – דינו כבזמן הזה, שאעפ"י שאם בא ייקרב (לר"ש), אך כיון שסתמו אינו עומד להקרבה – ממון כהן הוא. א. דינו של רב נחמן אמור לדעת רבי יוסי הגלילי שקדשים קלים ממון בעלים הם, ששונה מתנות כהונה שלא זיכתה תורה לכהנים אלא משלחן גבוה (ב"ק יג.). וכתבו התוס' (כאן ובב"ק יב: ד"ה ואם) שלחכמים אפילו בזמן הזה בכור תם אינו ממון כהן. ויש אומרים שלא נחלקו חכמים בבכור בזמן הזה שהוא ממון בעלים (כן כתב החו"א בכורות כב, בדעת הרמב"ם [וע"ש תמורה לא, ז שנקט בסתם כדברי התוס']).

ב. נראה שבכור שנוולד בזמן הזה, ונבנה המקדש – הריהו חוזר להיות ממון גבוה. וכן להפך, בכור שנוולד בזמן הבית ואח"כ נחרב – נהיה ממון כהן.

וכן בכור בחול"ל שהוא ממון הדיוט, שהביאודו לארץ – דינו להיות ממון גבוה (מנחת שלמה ב"ק יב: ויש להעיר מלשון רבנו גרשום כאן 'דהכא באיזה בכור קתני... בבכור הבא מחול"ל לארץ... ורהיטת לשונו שאפילו בא לארץ נשאר ממון בעלים [ומה שהוצרך לכך ולא פירש בחול"ל, י"ל מפני שאין נראה להעמיד דין הכתוב שבא לחול"ל בלבד], אך אין זה מוכרח).

ג. משמע מפשט הגמרא, ממה שמקשים על רב נחמן מדרשות הכתובים, שדין זה שאינו נמכר – מדאורייתא הוא, שהרי אינו שלו.

כשנמכר תם, אמר רב חסדא: אינו נמכר אלא לכהן אבל לישראל אסור. ופרש רב הונא בריה דרב יהושע הטעם, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות בכך שמוכר בכור תם בזול לישראל, וסבורים כאילו מוזיל לו כדי שיתן לו הלה בכורות עדרו. ואילו בבית רב אשי נהגו התר בדבר.

א. לדעה האוסרת למכור לישראל משום שנראה כ'כהן המסייע', משמע מרש"י שדוקא תם אסור למכור אבל בעל מום מותר, שאינו מוכרו בזול. וכ"כ הגר"א בהגהותיו. ובספר שפת אמת צדד לאסור, ופירש שייך גם בזה שיוזיל לו משום שאסור לשקלו ככל בשר.